

РЕЧНИК НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК. ТОМ 16 (С – СИСТЕМНОСТ)

София, ИЗДАТЕЛСТВО НА БАН „ПРОФ. МАРИН ДРИНОВ“,
2023. 1210 СТР.

Рецензията представя новопубликувания том 16 на многотомния академичен тълковен „Речник на българския език“. Томът обхваща първата част от лексиката с начална буква С. Във включените 4210 речникови статии са обяснени граматичните и стилистичните характеристики, значенията и съчетаемостта на заглавните думи и са представени съставните термини и фразеологичните съчетания, в които те участват.

DICTIONARY OF THE BULGARIAN LANGUAGE. VOL. 16

SOFIA, PROF. MARIN DRINOV PUBLISHING HOUSE OF BAS, 2023. 1210 P.

The review presents the recently published volume 16 of the multi-volume academic *Dictionary of the Bulgarian Language*. It covers the first section of letter C (S) and consists of 4,210 dictionary entries that describe the grammatical and stylistic characteristics, senses and combinability of the headwords and present the compound terms and phraseological units in which they are involved.

Многотомният академичен „Речник на българският език“ е една от приоритетните задачи на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките. До този момент от него са издадени 16 тома, като първите 6 от тях (за букви А – Й) вече са преиздадени с допълнителна преработка, допълване и обновяване. При започването на работата върху Речника се предвиждаше той да обхване около 15 тома, но богатството на материала и следваната концепция – да бъде отразена актуална и остаряла книжовна лексика, както и диалектна лексика от почти цели 2 века – удължиха времето на неговото съставяне и броя на томове. Богатството на лексикалната семантика на отделните единици, както и включването на голяма част от фразеологията към всяка дума също са причина за надхвърляне на първоначално предвидения обем на Речника.

От друга страна, по различни причини лексикографският колектив с времето намаляваше драстично (вече е почти три пъти по-малък), ето защо Речникът не свършва до рецензирания тук том 16, а ще обхване още няколко тома. Така той става съизмерим с големи речници на други езици – славянски и неславянски, но според мен по богатство и на значения, и на фразеология в много случаи ги превъзхожда. Историята на няколко европейски речника (английски, нидерландски, сръбски и др.) показва сходна картина на подготовката и издаването като срокове (дори до 140 години за нидерландския речник).

Поредният том 16 на „Речник на българския език“ е изработен от колектив от Секцията за българска лексикология и лексикография (с участието на сътрудници и от Секцията за българска терминология и терминология) към Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“. Редакционната колегия включва проф. д.ф.н. Лилия Крумова-Цветкова, проф. д-р Диана Благоева, проф. д-р Сия Колковска и доц. д-р Цветелина Георгиева, като главната редакция на тома е извършена от проф. д.ф.н. Лилия Крумова-Цветкова и проф. д-р Диана Благоева. Издаването на тома е осъществено с финансовата подкрепа на Националния дарителски фонд „13 века България“.

Томът обхваща част от думите с начална буква С (от *С* до *системност*) и включва 4210 речникови статии. Лексемите с тази начална буква са един от най-големите корпуси в българската лексика и вероятно за тяхното лексикографско описание ще бъдат необходими още поне един или два тома. Немалка част от включената в т. 16 лексика е глаголна, но в словника влизат и основни и производни думи и от останалите лексикални категории. Така че и тук, както в предходните толове на Речника, е представена значителна част от лексикалното богатство на българския език – основни и префигиран глаголи (като *свалям, светя, свивам, свършвам, сгазвам, сгъвам*), съществителни (като *сабя, самолет, сватба, светец, светлина, свидетел, свобода, свят, сестра, символ, система*), прилагателни (като *саблен, салонен, самовзискателен, самодивски, санитарен, сантиментален, син*), наречия (като *само¹, самоволно, самоциронично, сбито, свенливо, светкавично, сериозно*), частици (като *само², се¹, си³*), междуметия (като *сбогом*). В тома е включена както отдавна утвърдена, така и най-нова лексика. Отражена е словообразователната активност на глаголната представката *с-*, на първите съставни части *само-*, *светло-*, *свето-*, *свещено-*, *свърх-*, *себе-*, *северно-*, *сиво-*, *синьо-*.

Според изискванията на инструкцията за съставянето на Речника в тома е представена не само съвременна лексика и терминология, но и остаряла и диалектна лексика (като *сабия, сабле, сайбия, сазлък, салхана, сархош, сарък, свиркав, свисък*). Лексикалният материал е извлечен от различни жанрове литература и от периодични издания от XIX век насам, като са използвани както съществуващите от десетилетия традиционни лексикални картотеки, така и съвременен и значителен по обем дигитален архив, с което се постига пълнота и детайлност при представянето на българското словно богатство.

Голяма част от тълкуваните в тома думи са многозначни и доста сложни по семантика (срв. предлог *с* – с 30 значения, *свалям* и *свивам* – с 18 значения, *светъл* – с 14 значения, *свобода* – с 11 значения, *свободен* – с 23 значения, *свършвам* и *система* – с 16 значения, *седя* – с 19 значения, *сила* – с 25 значения, *силен* – с 35 значения и пр.). Значенията на отделните лексикални единици са определени точно и изчерпателно, като авторите проявяват усет за различията в нюансите. Добре са обяснени и сложните термини и фразеологизмите (например при прилагателното *син* и съществителното *система* са включени съответно над 30 и над 50 сложни термина, при съществителните *свят* и *сила* – съответно повече от 60 и повече от 20 фразеологични съчетания). Тълкуванията на значенията са подкрепени с подходящи и разнообразни илюстративни примери.

Авторите се стремят да отразят семантиката на лексемите в пълнота, но е нужно да я погледнат „по-отвисоко“, за да бъде реалистична и обозрима. Това има голямо значение за обема на Речника. Ако значенията се съкратят – някъде по количество, другаде като текст и примери, вероятно ще се спести поне един том на изданието. В нюансите не са нужни повече от 2 примера или само словосъчетания, щом няма особености в съчетаемостта или някакви други специфики. Изобщо за всеки от примерите трябва да се преценява дали внася нещо ново от гледище на съчетаемостта, историческия период и др., за да бъде оправдано включването му.

Том 16 от многотомния „Речник на българския език“ е подготвен прецизно и професионално, съобразно с добрите лексикографски практики и с всички изисквания за съставяне на тълковни речници. Авторският колектив включва лексикографи от различни поколения, но предимно млади (трето и четвърто поколение). Видно е, че редакторите са положили огромен труд, за да доведат до успешен край работата по поредния том на Речника.

Довършването и публикуването на всички томове на „Речник на българския език“ е задача с национално значение. Речникът е съкровищница на българското слово от последните два века и трябва да присъства във всеки български дом и във всяка библиотека.

Емилия Пернишка / Emilia Pernishka

✉ *Чл.-кор. проф. д.ф.н. Емилия Пернишка*
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
при Българската академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113, София, България
emily36@abv.bg

✉ *Corr. Member Prof. Emilia Pernishka, DSc*
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria
emily36@abv.bg